Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

Päiväys
Datum

Dnro
Dnr

12.10.2018

Viite
Hänvisning

Muistio eduskunnan ympäristövaliokunnalle

Asia
Ärende

HE 123/2018 vp, Itämeren ja vesiensuojelun rahoitus vuonna 2019

Valtioneuvoston vuonna 2015 hyväksymien vesien- ja merenhoidon suunnitelmien tavoitteena on vesien ja Itämeren hyvän tilan saavuttaminen ja ylläpitäminen. Toimenpiteiden toteutuksella vähennetään rehevöitymistä, haitallisten aineiden päästöjä ja hallitaan muita vesi- ja meriympäristön tilaan kohdistuvia paineita sekä edistetään pohjavesien ja vesi- ja meriluonnon monimuotoisuuden suojelua.

Vesien- ja merenhoidon tavoitteiden edistämistä rahoitetaan momentilta **35.10.22 Eräät ympäristömenot**, jolta voidaan myöntää myös avustuksia. Konkreettisia toimenpiteitä avustetaan momentilta **35.10.61 Vesien- ja ympäristönhoidon edistäminen**.

Vuoden 2019 talousarvioesitykseen sisältyy 15 milj. euron lisämääräraha vesiensuojelun tehostamisohjelmaan. Ympäristöministeriön pääluokassa määrärahasta 10,0 milj. euroa on momentilla 35.10.61, 4,5 milj. euroa momentilla 35.10.22 ja 0,5 milj. euroa momentilla 35.10.20. Lisämäärärahalla on tarkoitus erityisesti tehostaa vesien- ja merenhoidon toimenpiteiden nopeaa toimeenpanoa. Muutoin Itämeren ja vesien suojelun rahoitus säilyy kokonaisuutena ennen hallituksen kärkihankkeita olleella tasolla.

Itämeren tehostamisohjelman tarkempi esittely

Vesiensuojelun tehostamisohjelman tarkoituksena on Itämeren ja sisävesien tilan parantamiseen tähtäävien toimien tehostaminen. Arvio tehostamisohjelman kustannuksista on 45 miljoonaa euroa vuosille 2019 - 2021 eli 15 miljoonaa euroa/vuosi. Keskeiset valtion talousarvion ympäristöministeriön hallinnonalan momentit ovat 35.10.22 Eräät ympäristömenot, 35.10.61 Vesien ja ympäristönhoidon edistäminen ja 35.10.20 Ympäristövahinkojen torjunta.

Vesien- ja merenhoidon toimenpiteiden toteuttamisen rahoitustarve on kasvava. Itämeren ja sisävesien ravinne- ja kiintoainekuormitusta on viime vuosikymmenten meren- ja vesienhoidon toimilla saatu alennettua. Vanha kuormitushistoria ja nykykuormitus eivät kuitenkaan mahdollista hyvän tilan saavuttamista ilman lisätoimenpiteitä. Ilmastonmuutoksesta aiheutuvat lisääntyvät sateet ja leudot talvet lisäävät ravinnekuormitusta vesiin. Rehevöityminen näkyy mm. sinileväkukintoina Itämerellä ja myös sisävesillä. Tulokset vesienhoidon kärkihankkeista ja ravinteiden kierrätykseen keskittyvistä ns. RAKI-hankkeista ovat rohkaisevia.

Itämeren ja vesiensuojelutyön toteuttaminen valuma-aluekokonaisuuksina

Valuma-alueilla toteutettavia toimenpiteitä tulee suunnitella niin, että vesien ja Itämeren suojelun toimenpiteet ja eri suunnittelujärjestelmät tukevat toisiaan. Valuma-alueilla totutettavat toimenpiteet tulee suunnitella ja toteuttaa yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Valuma-alueen kokonaiskunnostuksessa voitaisiin yhdistää eri toimenpiteitä ja tiedossa olevia toimintamuotoja.

Maatalouden vesiensuojelun tehostaminen

Ravinteiden kierrätyksen sekä vesien- ja merenhoidon kärkihankkeissa on toteutettu tutkimus- ja kehittämishankkeita. Näistä löytyy innovatiivisia vesiensuojelumenetelmiä, joita on perusteltua kokeilla laajemmin. Esimerkiksi pellolle lisättävistä maanparannusaineista kipsi, rakennekalkki ja kuitulietteet pidättävät tulosten mukaan pelloilla maa-ainesta ja ravinteita, erityisesti fosforia.

Kärkihankkeessa on myös kokeiltu vesistö- ja valuma-aluekohtaisen yhteistyön toimintamalleja. Toimintamallissa alueen toimijat yhdessä sopivat vesiensuojelun tavoitteet sekä suunnittelevat ja toteuttavat tarvittavat toimenpiteet.

Kestävä kaupunkien vesien hallinta ja käsittely

Haitta-aineita ja ravinteita hulevesiin tulee liikenne- keskusta-, teollisuus- ja liikealueilta. Estämiseen voidaan hyödyntää luontopohjaisia käsittelyratkaisuja kuten esim. biosuodatusta sekä rakentaa kosteikkoja ja viheralueille sijoittuvia hallittuja viivyttämis- ja imeyttämisalueita suoraan vesistöön johtamisen sijaan. Hulevesien hallinnan edistäminen voisi käsittää esimerkiksi sinisen infrastruktuurin kokeilukohteiden rakentamista, joita tulisi toteuttaa yhteistyössä mm. kuntien kanssa.

Haitalliset aineet ja roskaantumisen ehkäisy

Vesiympäristöön pääsevien haitallisten aineiden kuten lääkejäämien poistoon soveltuvia tekniikoita otetaan jo käyttöön Suomessa yhdyskuntajätevedenpuhdistamoja saneerattaessa (Oulu, Parikkala, Mikkeli). Menetelmien kehittämisen ja laajemman käyttöönoton edistämiseksi on todennettava haitallisten aineiden poistotehokkuudet näissä prosesseissa. Haitallisten aineiden poiston mahdollisuudet on ulotettava myös kaupunkivesien hallintaan ympäristöongelmien (pohjavedet, sedimentit) ennaltaehkäisemiseksi.

Roskaantuminen on myös Itämeren ja Suomen sisävesien ongelma, johon on etsittävä ratkaisuja pikaisella aikataululla. Itämeren ja sisävesien roskat koostuvat mm. muovista, kumista, metallista, paperista ja tekstiileistä. Roskat syntyvät lähinnä valuma-alueella tapahtuvasta ihmistoiminnasta.

Itämeren hylyt

SYKEn ylläpitämän hylkyrekisterin perusteella Suomen aluevesillä ja talousvyöhykkeellä arvioidaan olevan yli tuhat hylkyä, joissa on öljyä. Näistä parinkymmenen arvioidaan olevan suurimmassa riskissä meriympäristölle. SYKE pyrkii seuraamaan näiden hylkyjen tilaa yhdessä merivoimien ja rajavartiolaitoksen kanssa. Hylyt muodostavat ympäristöuhan niissä olevan öljyn ja haitallisten aineiden vuoksi. Lisäksi ne ovat harmillisia liikenteen, ympäristön viihtyisyyden ja jätehuollon kannalta.

Itämereen ja sisävesiin liittyvän tutkimustiedon kokoaminen, tietovarantojen ajantasaistaminen ja viestintä

Tutkimustiedon siirtäminen päätöksenteon tueksi on toiminut Suomessa hyvin. SYKEllä, muilla tutkimuslaitoksilla ja yliopistoilla on erityisosaamista sekä Itämereen ja sisävesiin kohdistuvista paineista, että vesiympäristön muutoksista. Viime vuosina toistuneet laajat sinilevähaitat ovat osoittaneet Itämeren ja sisävesien tarvitsevan yhä edelleen suojelutoimenpiteitä, joiden tietopohjaksi tarvitaan tutkimusta.

35.10.20 Ympäristövahinkojen torjunta

- Vesiensuojelun tehostamisohjelma 500 000 euroa

Vesiensuojelun tehostamisohjelman osalta määrärahaa käytetään Itämeren rannikon hylkyjen saneeraukseen. Ensimmäisessä vaiheessa viranomaiset etsivät osaamista ja koulutusta palvelevan saneerauskohteen löytymisen. Tarkoituksena on kartoittaa muutama riskialttein hylky.

35.10.22 Eräät ympäristömenot

- Vesiensuojelun tehostamisohjelma	4 500 000 euroa
- Itämeren ja vesien suojelun edistäminen	4 490 000 euroa
- Ympäristötehtävien palvelujen hankinta (vesi- ja meriseurannat)	4 225 000 euroa
Itämeren ja vesien suojelun edistäminen yht.	**13 215 000 euroa**

Vesiensuojelun tehostamisohjelman osa-alueista määrärahaa käytetään maatalouden ravinnekuormituksen vähentämisen toimiin. Tarkoituksena on käynnistää laajamittainen hanke, jossa kokeillaan kipsiä, rakennekalkitusta ja kuitulietteitä soveltuvilla valuma-alueilla. Ohjelman muista osa-alueista määrärahaa käytetään Itämeren ja sisävesien tilan selvityksiin ja tutkimukseen.

Vesien- ja merenhoidossa määrärahaa käytetään mm. ELY-keskuksissa sekä tutkimuslaitoksissa vesien - ja merenhoitosuunnitelmien laadintaan ja riskiarviointiin sekä pohjavesialueiden luokitukseen, toimenpiteiden toteutuksen edistämiseen ja seurantaan sekä viestintään.

Määrärahaa käytetään myös hallituksen kärkihankkeeseen "Kiertotalouden läpimurto ja puhtaat ratkaisut käyttöön", jota toteutetaan v. 2019 enää ravinteiden kierrätysohjelmalla (Raki). Teemoja ovat yhdyskuntajätevesien sisältämien ravinteiden tehokas hyödyntäminen, ravinneneutraalin kunnan konseptin edistäminen, ruokahävikin vähentäminen, biojätteiden hyödyntäminen sekä yhteistyöverkostojen ja –muotojen kehittäminen. Määrärahaa käytetään myös hankehallinnon palveluihin.

VELMUn (Itämeren vedenalaisen meriluonnon kartoitusohjelma) inventointeja jatketaan monimuotoisuudeltaan arvokkailla alueilla. Lisätään jo kerätyn aineiston ja tiedon käyttöä mm. merialueen suunnittelussa, meriluonnon suojelussa, YVA- ja lupaprosesseissa, HELCOMin yhteistyössä sekä Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön strategian toimeenpanossa. Määrärahaa käytetään Metsähallituksen kartoitustyöhön sekä SYKEn kehittämistyöhön tiedon käytettävyyden parantamiseksi.

Vesi- ja meriseurantaa ja sen kehittämistä ja modernisointia jatketaan. Määräraha käytetään pääosin ELY-keskuksissa, jotka vastaavat maastotehtävien ja laboratorioanalyysien ostopalveluiden hankinnoista. Määrärahalla edistetään kustannustehokkaiden uusien ympäristöseurantojen kehittämistä ja tietojen entistä avoimempaa käyttöä. Myös tietovarantojen hallinnan kehittäminen ja tiedon avoimen käytön edistäminen edellyttää työtä vuonna 2019.

35.10.61 Vesien- ja ympäristönhoidon edistäminen

- Vesiensuojelun tehostamisohjelma	10 000 000 euroa
- Vesien- ja merenhoitosuunnitelmien toteuttaminen sekä haja-asutuksen jätevesineuvonta	1 521 000 euroa
- Lievestuoreenjärven kunnostushanke	500 000 euroa
Vesien- ja merenhoitosuunnitelmien toteuttaminen sekä haja-asutuksen jätevesineuvonta yht.	**12 021 000 euroa**

Vesien- ja merenhoidon käytännön toimenpiteet sisältyvät vesien- ja merenhoidon toimenpideohjelmiin, ja niitä on tarkennettu mm. laadituissa vesistöjen kunnostuksia ja kalateitä koskevissa strategioissa, joiden mukaan toi-

menpiteitä tarvitaan useissa sadoissa järvi-, joki- ja rannikkokohteissa sekä pohjavesialueilla. Määräraha jaetaan avustuksena.

Hankkeissa toteutetaan paikallisia vesiensuojelutoimenpiteitä usein kuntien, asukkaiden, yritysten ja yhteisöjen yhteistyönä. Toimenpiteillä vähennetään ulkoista kuormitusta ja toteutetaan kunnostustoimia valuma-alueilla ja vesistöissä. Avustuksilla tuetaan rehevien järvien ja merenlahtien tilaa ja vaelluskalojen luontaista lisääntymistä parantavia sekä lajien säilymisen ja monimuotoisuuden kannalta tärkeiden vesien kunnostushankkeita.

Pohjaveden suojelua edistetään edelleen avustamalla kuntia laatimaan pohjavesialueiden suojelusuunnitelmia. Suojelusuunnitelmaa käytetään alueiden käytön suunnittelussa, viranomaisvalvonnassa sekä käsiteltäessä lupahakemuksia ja ilmoituksia. Suojelusuunnitelman avulla pyritään suojelemaan pohjavettä rajoittamatta tarpeettomasti muuta maankäyttöä.

Vesiensuojelun tehostamisohjelman määräraha myönnetään avustuksina hankkeisiin, joissa otetaan käyttöön etenkin ravinteiden ja haitallisten aineiden vesistökuormitusta vähentäviä ja raaka-aineiden talteenottoa kehittäviä menetelmiä. Maatalouden vesiensuojelussa avustusta myönnetään innovatiivisten vesiensuojelumenetelmien käyttöön.

Määrärahaa käytetään myös Lievestuoreenjärven Laajalahden kunnostushankkeen loppuun saattamiseen. Hankkeen viimeinen vaihe käsittää konkurssiin päätyneen Lievestuoreen sulfiittiselluloosatehtaan jätevesien haitallisia aineita sisältävän kuitulietteen läjitysalueen peittämisen ja jälkihoidon, jonka tavoitteena on vähentää alueen aiheuttamia ympäristöhaittoja ja –riskejä. Urakkasopimus tuli ennakoitua edullisemmaksi, joten vuonna 2019 määrärahatarve on 200 000 euroa. Tällä rahalla hanke valmistuu. Säästynyt 300 000 euroa on tarkoitus käyttää vesiensuojelun tehostamistoimenpiteisiin.

Haja-asutuksen jätevesineuvonnalla edistetään huhtikuussa 2017 voimaan tulleiden ympäristönsuojelulain (527/2014) 16 luvun muutoksen ja uuden talousjätevesien käsittelystä viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla annetun valtioneuvoston asetuksen (157/2017) toimeenpanoa. Toimeenpanoaikaa siirrettiin 31.10.2019 asti. Avustukset kohdennetaan järjestöille ja muille yhteisöille hankkeisiin, jotka toteutetaan yhteistyössä kuntien kanssa. Neuvontaa ja koulutustilaisuuksia järjestetään eri puolilla maata, ja asiasta tiedottamiseen kiinnitetään erityistä huomiota.

Itämeren tila

Itämeri on HELCOM:n uusimman arvion mukaan edelleen lähes kauttaaltaan rehevöitynyt. Itämeren pohjien happikato on ennätyslaajaa. Myönteistä on, että ravinnekuormitusta on onnistuttu vähentämään merkittävästi 1980- ja 1990-lukujen taitteesta. Fosforikuormituksen vähenemän on arvioitu olevan yli puolet ja typpikuormituksenkin vähenemä noin kolmanneksen huippulukemista. Kuormituksen lasku johtuu erityisesti parantuneesta yhdyskuntien ja teollisuuden jäteveden puhdistuksesta.

Suomi on Itämeren kolmanneksi suurin fosforikuormittaja ja neljänneksi suurin typpikuormittaja. Maatalouden, osuus näyttäytyy nyt suurena, Suomessa fosforin osalta jopa 70 %:na kokonaiskuormituksesta. Suomessa maatalouden fosforipäästöt ovat laskeneet verrattain vähän ja typpikuormitus on jopa kasvanut. Osasyynä tähän on aiempi ylilannoitus ja toimenpiteiden kohdentuminen Itämeren kannalta vähemmän optimaalisiin kohteisiin. Metsätalouden osuus kokonaiskuormituksesta on myös ilmeisesti aiempaa arvioitua suurempi.

Itämeri on päästökieltojen myötä puhdistunut monista haitallisista ja vaarallisista aineista siten, että Suomen merialueella ympäristönormien ylityksiä ei joitain poikkeuksia lukuun ottamatta juuri enää ole. Haitta-aineiden, erityisesti dioksiinien ja PCB:n pitoisuudet ruokakalassa alittavat raja-arvot. Uusina huolina ovat lääkeaineet ja mikromuovit. Itämeren roskaantuminen ei ole hälyttävällä tasolla. Suomessa roskia löytyy etenkin rannikon kaupunkien läheisyydestä. Roskan materiaaleista haasteellisin on muovi.

Suomen rannikkovesien ja avomerialueen tila on edelleen monelta osin heikko johtuen erilaisten ihmisestä aiheutuvien paineiden yhteisvaikutuksesta. Merkittävä osa merenpohjan laajoista elinympäristöistä on heikossa tilassa. Harmaahylkeen tilanne on hyvä, sillä populaatio on viime vuosina kasvanut. Itämerennorpan tila on Pohjanlahdella hyvä, mutta heikko Saaristomerellä ja Suomenlahdella. Merilintukantojen tila on pääosin heikko, sillä usean lajin pesimäkannat ovat laskussa. Talvehtivien vesilintujen kannat ovat Suomen merialueilla sen sijaan kasvaneet

heikkojen jäätalvien takia. Itämeren allin kanta on kuitenkin laskenut voimakkaasti. Useiden kalalajien tila on huolestuttava. Meritaimenkantojen tila on erittäin heikko kaikilla merialueilla ja useiden jokien luonnonkannat ovat hävinneet vaellusesteiden takia ja monet kutuelinympäristöt ovat heikentyneet. Kaupallisesti tärkeistä kalalajeista silakan ja kilohailin kannat ovat hyvässä tilassa Suomen merialueilla. Ankeriaskannat ovat romahtaneet. Vieraslajien leviäminen jatkuu erityisesti Suomenlahdella ja uusien lajien saapuminen on uhka muulle lajistolle ja koko ekosysteemille.

Ilmastonmuutos vaikeuttaa Itämeren ja vesiensuojelua suojelua. Pitenevä kasvukausi ja kohoavat lämpötilat yhdessä lisääntyvän sadannan ja ravinnevalumien kanssa uhkaavat pahentaa rehevöitymistilannetta.